

ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ УПА ПРОТИ ДЕПОРТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ІЗ ЗАКЕРЗОННЯ

Окрему сторінку історії УПА становить боротьба її бійців на захист українського населення Закерзоння. Сам термін «Закерзоння» пов'язаний із початком ХХ ст. В грудні 1919 р. Верховна Рада Антанти рекомендувала Польщі як її східний кордон умовну лінію, що проходила через Гродно – Ялівку – Немирів – Брест-Литовський – Дорогуськ – Устилуг, на схід від Грубешова, через Крилів і далі західніше Рави Руської, на схід від Перемишля до Карпат. Давні українські землі Холмщина, Підляшшя, Надсяння, Лемківщина, які опинилися на польській частині лінії Керзона, з того часу отримали назву Закерзоння. Актуальність теми зумовлена необхідністю перегляду проблеми діяльності УПА та її ролі у боротьбі проти депортацій українців із території Закерзоння. У новітніх підручниках з історії України згаданій проблемі приділяється зовсім мало уваги. Поверхнево та дещо тенденційно досліджено це питання і в працях польських істориків.

Метою дослідження є об'єктивне висвітлення основних особливостей боротьби УПА проти депортації українців на Закерзонні впродовж квітня 1946 – по липень 1946 рр. З мети впливає низка наступних завдань:

- простежити основні напрямки діяльності УПА у цьому регіоні;
- проаналізувати способи й методи боротьби УПА проти депортації українців з Польщі;
- висвітлити спроби УПА щодо налагодження співпраці з польським націоналістичним підпілля у боротьбі проти нав'язаної комуністичним режимом Польщі депортації українців;
- розглянути реакцію місцевих властей, а також українського та польського населення щодо діяльності УПА на Лемківщині, Холмщині, Надсянні й Підляшші.

Об'єктом дослідження є зміни етнічного складу населення Закерзоння в 1944–1945 рр. внаслідок депортації українського населення.

Предметом дослідження є особливості боротьби УПА проти депортації українців із Закерзоння в 1944–1945 рр.

Історіографічною базою статті слугували праці таких авторів, як Володимира Сергійчука «Трагедія українців у Польщі» [1], «Український Здвиг. Закерзоння (1939–1947)» [2]; Петра Мірчука «Українська Повстанська Армія. 1942-1952. Документи і матеріали» у розділі «На Закерзонні» присвячений діяльності УПА на Холмщині, Підляшші, Надсянні та Лемківщині [3]; Юрія Киричука «Історія УПА» [4]; Юрія Судина «Закерзоння 1939-1947: Хроніка подій» [5]; Юрія Макара «Холмщина і Підляшшя в першій половині ХХ століття» [6]. Кожен дослідник лише частково висвітлив певні віхи запропонованої проблематики, тому на сьогодні немає цілісного наукового дослідження, в якому були б комплексно відображені всі аспекти боротьби УПА на Закерзонні. У згаданих вище монографіях ця проблематика розглядається дуже коротко й фрагментарно.

Бійці УПА) неодноразово ставали захист українського населення Закерзоння. Ці землі ще з часів появи слов'ян на історичній арені були заселені предками сучасних українців. Після загарбання цих земель Польщею у XIV ст. кількість поляків тут поступово зростала, проте, попри політичну й економічну домінацію, більшості населення поляки на Закерзонні не складали. Загалом мирні взаємини двох народів доволі часто переривались періодами гострої конфронтації.

На початку 1944 р. українсько-польські взаємини набули нової гостроти. Значною мірою це було пов'язане зі створенням і діяльністю на Володимир–Волинщині, Ковельщині а також Холмщині та Грубешівщині польських військово-партизанських підрозділів. Їх основою були відновлена 27-ма Волинська дивізія Армії Крайова та Батальйонів Хлопських. Намагання поляків здобути на Волині «оперативний простір» зустріло збройний спротив УПА. На Грубешівщині весною – літом 1944 року бої між УПА та польськими підрозділами набрали фронтального характеру. Після відходу з території західноукраїнських земель радянсько-німецького фронту українсько-польське збройне протистояння на Волині почало швидко

зникати. На протипагу цьому на українських етнічних територіях у Польщі процес переживав значне піднесення [4, с.19-20].

ОУН утворила підпільний Закерзонський край з долученням Перемишльської округи. При цьому відновлено роботу ВО «Сян», якому мали підлягати всі відділи УПА на території цього краю. Закерзонський край ділився на 3 округи, які існували в 1945-1948 рр. 3 квітня 1945 р. крайовим провідником тут стає Ярослав Старух – псевдо «Стяг», заступником крайового провідника стає Василь Галаса – псевдо «Орлан» Крайовим референтом військовим і головним провідником УПА у краї став Мирослав Онишкевич [2, с.185].

Від рук польських злочинних і військово-міліцейських формувань гинули цілі села. У селі Пісковичі загинуло 720 осіб, у селах Сочина та Березці 250 осіб, Любилиця — 200 осіб. Безумовно, в такій ситуації УПА повинна була стати на захист свого народу. Обставини, що склалися, змусили командування УПА створити на Закерзонні власну політичну та військово-організаційну структуру з трьох тактичних частин: «Бастіон», «Данилів», «Лемко», підпорядкованих ВО «Сян» [4, с.34-35].

Чисельність УПА в Закерзонському краї досягала 2 400 вояків, з відділами самооборони – до 3 тисяч. Тому 22 серпня 1945 року на нараді в міністерстві суспільної адміністрації за участю міністра Владислава Керника, начальника генштабу Війська Ппольського (далі ВП) генерал-полковника Корчіца та представників органів безпеки люблінського і жешувського воєводств прийнято рішення про застосування 3, 8 та 9 дивізій піхоти Війська Польського у переселенських акціях і знищення УПА, як єдиного захисника українського народу [5,с.36]. Отож 1 вересня 1945 року на територію Лісківського, Любачівського і Перемишльського повітів прибули дивізії ВП із завданням відселити українське населення з 50–ти кілометрової прикордонної смуги на територію УРСР.

Зазначимо, що 8 і 9 піхотні дивізії розпочали акцію 3 вересня 1945 року, а 3 дивізія – 6 вересня 1945 року. У випадку відмови українців від переселення командування військових підрозділів, задіяних в акції, мало наказ примусово відселяти їх у глибину Польської Народної Республіки (далі ПНР), де вони мали бути розселені в польських селах по 2-3 сім'ї. Географія діяльності піхотних дивізій не обмежилась лише територією згаданих повітів [2, с.436]. Спроба вирішити українське питання із застосуванням військ наприкінці літа – початку осені 1945 року зазнала невдачі. Намагаючись нейтралізувати польське військо, різні штаби УПА, ОУН поширювали серед солдатів та офіцерів чимало листівок польською мовою, де вказували на справжнє обличчя прокомуністичного режиму в країні, наміри Кремля стосовно українського та польського народів. Листівки застерігали, що безкарними грабунки та примус до переселення не будуть [1,с.187].

Тож армія ВП особливої загрози для УПА не принесла ці сили були досить значними, але не навчені й не готові до боротьби із добре організованою партизанкою УПА. Основний тягар боротьби з УПА у 1945-1946 рр. лягав на внутрішні війська Польщі, спецслужби і їх військові підрозділи, проте вони проявили себе тільки у грабунках сіл і знуцанням над мирним населенням [6, с.187].

УПА із самого початку протидіяла переселенню, однак коли із осені 1945 року переселенська акція набрала характеру масової й примусової депортації, упівці почали активно протидіяти виселенню українців. Найбільш розповсюдженими засобами протидії депортації українського населення у 1944-1945 роках були підготовка та розповсюдження пропагандистської літератури, зокрема журнал «Перемога» - Регіональне видання Перемишльського куреня УПА, «Тижневі Вісті» - матеріали ідеологічно-політичного змісту, та короткі повідомлення із закордону, «Інформатор» – головний акцент: СРСР і місце української визвольної боротьби в контексті сил в Радянському Союзі і світі, «Лісовик» – журнал гумору і сатири, ілюстрований карикатурами” [2, с.247]. Все це розкидалось, роздавалось. Також варто відзначити неодноразове проведення мітингів, зборів, звернення до мирного населення, військових та підпілля з допомогою листівок-звернень. Більш радикальними методами боротьби було знищення комунікацій: «у ніч на 27 грудня УПА обстріляла з гармат передмістя Перемишля», пошкодивши міську водонапірну станцію. [5, с.139], 11 січня відділом УПА було здійснено напад на село Гочів знищивши два кілометри телефонної лінії та спаливши бюро гмінного уряду, що значно гальмувало роботу системи управління. Не одноразове

проведення диверсій як на залізницях, зокрема 29 грудня було спалено залізничний міст між станціями Загуж - Луковиця, було спалено мости обабіч м. Ліська та 10 жовтня на річці Сян в селі Постолові спалено дерев'яний міст завдовжки 120 метрів [6,с.188], так інших шляхах сполучення – дорогах та мостах. Також велася боротьба безпосередньо з переселенськими комісіями. Не менш важлива була і ліквідація задіяних у переселенській акції підрозділів Війська Польського. [8,с.141]. Також проводилися визволення і повернення додому переселенців, конвойованих поліційними підрозділами ВП до польсько-українського кордону: «Ніч на 31 березня відділ УПА здійснив акцію на залізничну станцію Залуж Сяницького повіту», де перебувало багато українців, очікуючи на вивезення до УРСР [5,160].

Таким чином, можна стверджувати, що впродовж 1944-1945 рр. УПА змогло в значній мірі припинити антиукраїнську діяльність польського підпілля, яке було основним фактором, що змушував українців покидати Закерзоння. В значній мірі був дезорганізований рух залізничного транспорту через десятки знищених мостів і залізничних станцій. В тій чи іншій мірі із ладу було виведено мости й на шосейних дорогах. Все це дуже сповільнило процес депортації українців, проте не спиноло його. В свою чергу ВП та поліційні формування РП не змогли організовано протидіяти УПА.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сергійчук В. Трагедія українців Польщі. / Володимир Сергійчук. – Тернопіль: книжково-журнальне видавництво „Тернопіль”, 1997. – 440с.
2. Сергійчук В. Український Здви́г. Закерзоння (1939–1947). / Володимир Сергійчук. – К.: Українська видавнича спілка, 2004. – 840 с.
3. Мічкур П. Українська повстанська армія 1942- 1952 / Петро Мічкур. - Львів: Книгозбірня Просвіти, 1991. – 376 с.
4. Киричук. Ю. Історія УПА. / Юрій Киричук Тернопіль: книжково-журнальне видавництво «Тернопіль», 1991. – 407 с.
5. Судин Ю. Закерзоння 1939-1947: Хроніка подій / Юрій Судин, Данило Судин. – Львів: СПОЛЛОМ, 2006. - 276 с.
6. Макар Ю. Холмщина і Підляшшя в першій половині ХХ століття / Юрій Макар. - Львів: Інститут Українознавства НАН України ім. І. Крип'якевича, 2003. - 88 с.
7. Літопис УПА том 8 Нова серія „Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля (1944-1946) Документи і матеріали. / [ред. Й. Потічний.] Київ-Торонто, 2006. – 1620 с.
8. Літопис УПА том 16 Підпільні Журнали Закерзонської України 1945 – 1947 / [ред. Й. Потічний.] Торонто: Видавництво Літопис УПА, 1987. – 608 с.

Бойко Н.

Науковий керівник – доц. Ятищук О. В.

ТРАДИЦІЙНІ МОЛОДІЖНІ РОЗВАГИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ РОСІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ПІОР

Мета: Виявити і порівняти особливості та специфіку функціонування молодіжних забав в російській та українській традиційній культурі.

Завдання: проаналізувати стан наукової розробки означеної проблеми, розглянути соціокультурну основу дозвілля молоді російського та українського етносів.

Дослідженню молодіжних громад та форм їх дозвілля приділяли немало праць вітчизняних народознавців ХІХ-ХХ ст. В. Боршковський «Парубоцтво» как особая группа в малороссийском сельском обществе»; М. Сумуова «Досвидки и поседелки»; В. Камінський «Парубоцькі громади»; О. Мазуркевич «Сільські молодіжні громади як школа етикетного виховання»; О. Кісь «Українська сільська молодь у дзеркалі гендерних відмінностей»

Російські молодіжні громади та їх дозвілля досліджували: Т. Беркштам «Молодежь в обрядовой жизни русской общины ХІХ- начала ХХ в.,

М. Громико «Традиционные нормы поведения и формы общения русских крестьян», Г. Базслов «Деревенская артель кулачных бойцов-рукопашников» та ін. У своєму дослідженні ми будемо опиратися на матеріали монографії

К. Логвинова «Традиционный жизненный цикл русских Водлозерья: обряды, обычаи и конфликты»[1].